
ІЛЬНИЦЬКА Л.В.,
кандидат філософських наук,
м. Київ

ЕСТЕТИЧНИЙ РАКУРС ХУДОЖНЬО- ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА: ВІДТВОРЕННЯ ШЕВЧЕНКОВИХ МІСЦЬ НА КАРТИНАХ Д. М. ФІЛАТОВА

Головною темою статті є бажання провести ґрунтовне дослідження художнього наповнення естетичними витокami розвитку педагогічної сутності краєзнавства. Особливість запропонованого проблемного вектору аналізу найбільш чітко демонструються у вишуканих тематичних творах мистецтва – до прикладу, розглядаються роботи Дмитра Філатова; адже у рік святкування ювілею Тараса Шевченка є найбільш актуальним розширити існуючий теоретичний простір задля аналізу новітнього відтворення сучасними майстрами шевченкових місць.

Ключові слова: художньо-педагогічне краєзнавство, естетичний ракурс.

Главной темой статьи выступает намерение провести четкое исследование художественного наполнения эстетическими основами развитие педагогической сущности краеведения. Особенность предложенного проблемного вектора анализа наиболее ярко демонстрируется при изучении тематических произведений искусства – как пример, в статье рассматриваются живописные работы Дмитрия Филатова, в которых художник отображает эстетический вектор особенного пространства жизни Тараса Шевченко.

Ключевые слова: художественно-педагогическое краеведение, эстетический ракурс.

As the main theme of article – the desire to conduct accurate research of art filling by aesthetic bases development of pedagogical essence of study of local lore acts. Feature of the offered problem vector of the analysis is most brightly shown at studying of thematic works of art – as an

example, in article Dmitry Filatova's pictorial works on which the artist displays aesthetic essence of especial space of life of Taras Shevchenko are considered.

Key words: *art-pedagogical study of local lore, aesthetic foreshortening.*

Постановка проблеми. Постійні своєрідні зміни та ускладнення сприйняття сучасного інформаційного навантаження відображаються і на динаміці теоретичного пояснення загальноновизнаної внутрішньої природи тих явищ та фактів, художньо-педагогічний просвітницький потужний заклик яких пронизливим чином розкривається у яскравих відтінках гармонійних значень збереженого довершеного культурно-історичного спадку. Одним із безпосередніх проявів естетичного ракурсу є довершені мистецькі здобутки, крізь витончений простір яких можливо зрозуміти специфіку краєзнавчого дискурсу, а також відчутти колоритну присутність величної геніальної постаті. Отже, у ювілейний рік святкування 200-річчя Тараса Шевченка є найбільш актуальним провести аналіз живописно відтворених Дмитром Філатовим позначок продовження започаткованої всіма усвідомленої традиції власного відкриття у знайомому зображенні дивовижної сили різнобарвного насичення одночасно символічних та понятійних перетинів, які вже, передусім, зберігаючи власну предметну специфіку, поєднуючись, втілюються у авторському терміні «художньо-педагогічне краєзнавство».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важко віднайти не тільки наукові дослідження, але й поодинокі згадки, присвячені самотньому живопису Дмитра Філатова. Відсутність джерел стосується і визначення естетичного ракурсу художньої природи «педагогічного краєзнавства», лише

саме суттєві положення якого висвітлюються у цілому ряді роботах – [5], [6].

Невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячується стаття. Прояв наукової новизни дослідження стосується винайдення принципів визначення вперше запропонованого пошуку встановлення значень естетичного ракурсу «художньо-педагогічного краєзнавства», одним з яких є «принцип простоти» – це теоретичне відкриття В. А. Роменця [7]. Аналіз відбувається на прикладі відтворення шевченкових місць в роботах українського художника Д. М. Філатова [2].

Мета статті полягає у розкритті сутності спрямованого естетичного ракурсу авторського комплексного поняття «художньо-педагогічне краєзнавство», що найголовніше, особливість значення якого аналізується в контексті відтворення шевченкових місць на картинах Дмитра Філатова.

Виклад основного матеріалу. Зосередження на невловимому – вільна мистецька думка спостерігає перетини не тільки років, а й століть! Рух історії наповнюється особистісним внеском натхнених діячів, доля яких відчувати біль і муки справжнього горя – ця думка звільнює усвідомлення ствердного передбачення визнання сутнісного впливу героїки – пророки не бувають знесиленими, їх доба стискається несамовито вічно у відтворених ними дарунках: живописно-поетичних скарбах вишуканих насичених барв дивних переплетінь ритмічно-мелодійної лірики і гармонійно щирої народної традиції. Окреслена піднесена естетичність стає

освяченою позначкою до вшанування титанічного доробку Тараса Григоровича Шевченка – вагоме бажання у витончено-епічний, художньо-поетичний спосіб розкрити безмежний шлях відлуння народного поклику. Подих Шевченка осяяний могутністю стверджувати істину добра і любові для відкриття зорі майбутнього своїм неймовірним творчим внеском. Тому стає всім зрозуміло, що окрилений прапор ритмічних візерунків і строкатих фарб увічніє цілеспрямовану універсальність – добу священних роздумів про рока, тобто з'являється час особливого спалаху таланту пізнавати, відчувати і відтворювати усю складність світу, яка тим не менш вміщується у естетичну категорію «прекрасне», у колі якої навіть драматичність біографічних подій Тараса Григоровича невлучно зрошує подальшу не тільки вітчизняну, а й світову мистецьку ходу приєднання до нескінченно цілісного буття – творчої долі Кобзаря. Відтак, життя рідного генія Тараса Григоровича Шевченка виявляє наскрізний вплив: закликає звертатися до невгамовної власної суті – наприклад, розглядати сучасникам залишені витоки – місця, овіяні глибинно-змістовними поетичними юнацькими мріями та запитаннями-думками: «Літа мої молодії марно пропадають... Свої люде – як чужії, ні з ким говорити...» [1, с. 23]. Проте, міста, вулиці, будинки, де залишилися відбитки пам'яті – стиснуті часові відрізки, які у наповнених згадках доповнюють зразкову ансамблевистість урочистої архітектурної стильової вишуканості – вони не мовчать, а потужно й голосно промовляють до сучасності з середини сприйняття цілісності буттєвого охоплення досвіду старовини. Врешті-решт, естетичне почуття піднесеного торує шлях до серця і постає поета-пророка стає ще більш титанічнішою, а вдвляючись у дивом збережені осередки тогочасної культури, виникає можливість зазирнути у простір Шевченкового натхнення. Тому не виникає подиву, розглядаючи акварелі Тараса Григоро-

вича присвячені київським пам'яткам: звідки ж береться яскравий підхід до казкового оспівування поетичної «малювничості» рідного краю? Відповідь дає сам Кобзар своїм творчим живописним доробком, оскільки ці місця вже є священними – потужність естетичного впливу виявляється у монументальній безпосередній присутності подиху характерної історичної промови, яку тільки має шанс почути і відтворити надзвичайно талановита особистість.

Шевченківські місця у Києві є особливими, їх повсякчасно вивчають та досліджують, ними пишаються та захоплюються і закарбовують на полотнах. Сам же Тарас Григорович Шевченко не тільки відвідував, але й мешкав певний час у Києві. Відповідно ці факти переплетіння наукових інтонацій існування нового погляду на опорні історичні нотатки виявляють комплекс київського шевченкознавства, а тому і зорієнтовують чітку присутність у визначних будинках та музеях високої просвітницької ідеї, яка саме в межах естетичного ракурсу долучається до особливого світу такої предметної сфери як краєзнавство. Проте, варто підкреслити, що занотувати живописним чином залишені закам'янілі осередки пам'яті досить складно. Для цього митцю потрібно майстерно оволодіти вмінням розуміння адаптації культурно-історичного середовища, а отже, захопливо окреслити зміни і, разом з тим, продемонструвати витончену естетичну цінність своєрідних нюансів-деталей минувшини на контрасті з теперішнім. Присутність вказаного складного охарактеризованого спектру заглиблення естетичного вектору оцінки ціннісних якостей щодо збереженого надбання наближає його до краєзнавчих сутностей аналізу і тим не менш дозволяє обговорювати просвітницький ступінь мистецьких зображень київських шевченківських просторів. Саме творче тяжіння до розмови вголос із глядачем в осередках, обраних долею величної вічності, надає право приєднати довершені, але

поодинокі художні здобутки, такі як картина «Будинок-музей Тараса Шевченка» [2] Дмитра Філатова до плеяди витончених новітніх артефактів матеріалізації ідеї одухотворення невмирущого спалаху, мета яких розкрити відношення сьогодення до краси піднесеної присутності застиглого назавжди особливого звернення до кожного співвітчизника. Мистецьке оприлюднення вічних скарбів минувшини привертає увагу педагогічною цінністю адаптувати краєзнавчий науковий альянс спостережень за місцевим колоритом, який досить легко демонструється художником і наближається до глядацької аудиторії за рахунок індивідуальних пошуків виразності.

Варто зазначити, що «драматична біографія Тараса Шевченка постійно привертає увагу митців усіх видів і жанрів. Уже існує значна за обсягом і художньою вартістю образотворча Шевченкіана» [3, с. 128]. Разом з тим, вишуканих творів, які б слугували компасом-зверненням щодо сприяння у віднаходженні власного Шевченка відвідувачами в межах музейного середовища, а також були допомогою у розширенні зони педагогічного адаптаційного впливу на формування додаткової зорової інформації – яка б в свою чергу, використовувалась у навчальному процесі – існує досить і досить обмежена кількість. Слід зазначити, що і тематичних творів стосовно сучасного зображення – легкої пейзажної фіксації київських місць перебування Т. Г. Шевченка, як особливого мотиву для захопливого відображення, – теж важко перелічити. Знову ж таки, і сам Тарас Шевченко ставився до зображення величі Києва по-особливому. Провідні вітчизняні дослідники Ю. В. Белічко та В. П. Підгора у праці «Київ в образотворчому мистецтві ХІІ – ХХ ст.» звертають свою науково-теоретичну увагу на той факт, що «яскрава сторінка у відображенні Києва в мистецтві середини століття пов'язана з Т. Г. Шевченком. Приїхавши до міста 1845 року після навчання у Петербурзькій Академії

мистецтв і почавши працювати художником в Археографічній комісії, він захопився наміром відобразити все, що було гідне уваги громадянина і художника... Сам Т. Шевченко небагато встиг зробити, принаймні мало збереглося із зробленого» [4, с. 21].

Отже, мистецький твір Дмитра Миколайовича Філатова «Будинок-музей Тараса Шевченка», написаний у 2010 році, зображує особливий погляд художника на Київ – урочисту далечинь, овіяну величчю перебування українського генія саме у цьому будинку. Мовчазна піднесеність схоплення невовимої присутності творчого подиху Т. Г. Шевченка дає змогу відчутти глядачам майстерно змальований діалог архітектурних ліній та стилів, накопичених перетинів епох, де розміщуються часи у застиглих об'єктах – не безпідставно цікавих для відвідування. Намальована перспектива вулиці у вишуканому декорі зимового міста додає контрастної урочисто святкової цілісної завершеності – будинок-музей Тараса Шевченка виглядає на картині більш по-графічному виразно й чітко. Тому і покрівля даху будівлі, вкрита піднесеним сніжним кольором – схожа на традиційну стріху – ця зазначена народність, як голос нездійсненої мрії самого Кобзаря, вказує на запропонований художником лаконічний акцент, що парує над виписаною спородою у небі ніжної теплої фарби, відтінок якої гармонійно співпадає з кольором фасадної частини київського Шевченкового помешкання. Варто також вказати, що голосна пейзажна мрійливість стверджує ліричну авторську площину – саме її вимова відчувається і у серії робіт «Пейзажі Києва». Відповідно полотно «Будинок-музей Тараса Шевченка» відноситься саме до цього циклу робіт, де у серпанку впізнаних краєвидів вимальовуються художньо необхідним чином історично-краєзнавчі витоки чуттєвого естетичного наповнення простору нетлінного значення духовних скарбів у неповторній зображеній символіці. Художник, в

даному разі, виступає супровідником, ефектно розповідає про місцеву минувшину, адже у пейзажах Дмитра Філатова в межах сучасного відтворення впізнаваних сполучень вулиць і споруд відбувається матеріалізація історичного поступу життя певної доби. Так, архітектурні пейзажі «Великий Андріївський узвіз», «Дальні печери», «Софія Київська у XII столітті» автор заохочує глядача придивитись на особливий світ вишуканих місць Києва, де час призупинився і, зрештою, говорить вічність, бо краса не вмирає – естетичний супровід є оберегом збереження загальноусвідомленої живої традиції.

Досить рідко дослідники мають можливість простежити розвиток мистецької ідеї в ситуації, коли педагогічний зміст майстерно зображених історичних явищ і подій на тлі сучасних відомих архітектурно-пейзажних декорацій вільно підхоплює вже інший адаптований контекст, де мова художньої інтерпретації – це зразок авторського індивідуального відчуття естетичних запитів розуміння просвітницьких настанов образотворчої діяльності. Передусім, картина-розповідь повинна відзеркалювати, а не уточнювати чи додавати невідомий досі спектр особистісного спалаху думок історичного та водночас і естетичного ракурсів обраного художником сюжету. Тому і ще один особливий пласт робіт Дмитра Філатова відзначається відтворенням маловідомих історичних фактів. Картини «Таємний візит Катерини Великої у місто Миколаїв», «Замок Шамбор під час директорії», «1575 р. Нагасіно» за рахунок колоритності зображення ілюструють далекі події яскраво та щиро, адже мистецька археографія думки – це невимушений творчий політ саме тих вражень, які дозволяють зупиняти і наближати історичну мить, зрештою, тому вони і стають у нагоді при підготовці до вивчення оприлюднених на картинах явищ колишніх часів.

Варто також звернути увагу і ще на одну рису авторського художнього сти-

лю Д. Філатова, яка цікаво проявляється в оспівуванні місцевого ландшафту, в даному разі, Києва і надто особливо в композиційній легкості та ліричній колористиці оприлюднення краєзнавчої минувшини – це продовження започаткованої образотворчої динамічної пейзажної традиції, яку легко впізнати, як приклад, за нагадуванням, що змістовно продемонстрували І. Їжакевич у картині «Повстання киян у 1113 році», а також А. Волненко – «В'їзд до старого Києва. Батіїві ворота». Разом з тим, опоетизоване відношення до місцевого колориту можливо порівняти з кропітким художнім усвідомленням дійсності, бачення якого в естетичному ракурсі залучення до краєзнавчого дискурсу, але вже за рахунок віртуозно деталізованої панорамності, могутньо звучить на картині П. Верещагіна «Київ у XIX столітті». Тобто, ствердження художнього простору історичного пейзажу – це, по-перше, фіксація авторських спалахів невимушеної присутності в актуальній для відвідувачів та глядачів зображених культурно-історичній зоні з лейтмотивом увічнення ефекту буття та закликм напівучасті у далекій за часом події, а, по-друге – це відтворення митцем світу невимушеного відчуття перебування певної особистості, потужного просвітника-діяча – Тараса Шевченка, хоча б і в декораціях, немов би для нас сучасного Києва. Запропонована характеристика історичного пейзажу в тому числі стосується також і яскравих аспектів художньої творчості нашого співвітчизника – Дмитра Філатова.

У науковому сенсі постійний погляд до минувшини краю, з яким пов'язані роки життя безмежно талановитих особистостей, є метою вивчення особливого предметного простору. Встановлюючи наголошені понятійні еквіваленти, слід зауважити наступне узагальнення: важливим проявом комплексної сутності згуртованого знання про рідний край вважається системна структурованість, тому що саме до краєзнавства входять різні науково-теоре-

тичні галузі, проте, водночас всі вони є близькими щодо зазначеного актуального кола питань – художньо-педагогічних вимірів краєзнавства. Відповідно, якщо уважно розглядати можливості обробки ускладненого значення такого поняття, як авторський термін «художньо-педагогічне краєзнавство», де відбуваються процеси якісного поєднання та заглиблення двох частин системної цілісності – художнє краєзнавство та педагогічне, то українська дослідниця Ю. В. Підвальна вказує на спільний підхід, а саме: «Залежно від напрямів краєзнавчих досліджень розрізняється краєзнавство шкільне, історичне, педагогічне, географічне, літературне, економічне, природниче, культурологічне, художнє, музичне тощо. Кожна із цих частин, напрямів краєзнавства – відносно самостійна наукова дисципліна, і водночас, кожне з них є галуззю певної науки (історичне краєзнавство – галузь історії, географічне – галузь географії)...» [5]. Продовжуючи цю логіку, варто наголосити на тому, що дослідниця оминає розгляд художнього краєзнавства, оскільки його предметні ознаки є мало вивченими та, зрештою, є укоріненими не у площину спеціальної галузі науки, а у життєдайну буттєвість мистецького світу, де естетичний ракурс оприлюднює витончену гармонію прекрасного, знову ж таки, якщо говорити про живопис Д. М. Філатова, то мова заходить саме про образотворчий простір відтворення шевченкових місць. Стосовно обговорення значень педагогічного краєзнавства – його аналізом ретельно займалася вітчизняна науковець В. В. Матіяш, яка у своєму спеціальному дослідженні зазначає, що «педагогічне краєзнавство слід розглядати як відносно самостійну галузь науково-педагогічних знань» і далі уточнює: «адже педагогічне краєзнавство може стати своєрідним «джерелом живлення» майбутніх учителів початкових класів у їхній підготовці до гуманітаризації навчання... Воно накопичує засвоєння оптимальних педагогічних технологій,

а використання цього матеріалу допомагає в педагогічній діяльності» [6, с. 11]. Остання риса дозволяє підкреслити практичну налаштованість «художньо-педагогічного краєзнавства», тому що оприлюднення ідей та знань про рідний край в адаптованому вигляді за допомогою візуально-образної мови мистецтва допомагає швидше та найлегше запам'ятовувати потрібний матеріал, і демонструє учнівській аудиторії, вже саме під кутом зору естетичного ракурсу, своєрідний художній авторський погляд на символічні інтонації краєзнавчої минувшини. Таким чином, розширюється дитячий інформаційний горизонт та формується необхідне пізнавально-спостережливе відношення до оточуючої дійсності. Інтерес до відкриття нового у вже вивченому за рахунок демонстрації захопливого живописного оживлення давно минулого явища чи події має подаватися суттєво спрощено. Слід також додати, що Володимир Андрійович Роменець у праці «Генетична психологія творчості» зауважував глибоко укорінену у свідомості людини ідею впізнавання вагомого крізь якості «принципу простоти». Цей принцип В. А. Роменець висвітлює за допомогою демонстрації чітких та потрібних інтонаційно-наукових ритмів, педагогічно-психологічний портрет яких одухотвореним способом присутній саме завдяки образності мови мистецтва у повісті Тараса Шевченка «Художник». На думку Володимира Андрійовича: «принцип простоти (не примітивності!) може вказувати на генетично більш зрілий ступінь розвитку здібності», а долучаючи до цього пояснення елементи естетизації підхоплених емоційно-візуальними можливостями схоплення і уточнення потрібної для обробки та засвоєння інформації внутрішніх особистісних відтінків заглиблених спостережень є можливість додати наступну тезу В. Роменця: «Часто опис явища такий яскравий, а саме явище таке очевидне, що здається достатнім тільки вказати на нього, зро-

бити якийсь емоційний коментар. Це тільки передчуття смислу, емоційне передчуття закономірності» [7, с. 118]. Отже, механізми відображення прихованих чи заглиблених явищ не тільки внутрішнього світу людини, а й історично набутого досвіду, який відображений в найбільшій мірі у збережених пам'ятках, де по-особливому втілюється місцевий краєзнавчий колорит, потужним чином інтерпретується завдяки «принципу спрощення» натхненними авторськими поглядами-візерунками – живописними можливостями огляду непомітних деталей. Все це ускладнене теоретичне налаштування втілюється у авторському терміні «художньо-педагогічне краєзнавство», особлива специфіка якого найлегшим чином пояснюється на прикладі аналізу творчості яскравого українського художника Дмитра Миколайовича Філатова – історична пейзажність його картин відтворює шевченківські місця сучасного Києва.

Висновки. Наукові можливості краєзнавчого дискурсу спрямовані на

відображення спектру позачасової безмежності, тобто необхідна цілісність для розкриття місцевої площини відтворення перебування потужної постації у збереженій культурно-історичній зоні залучається і могутньо промовляє у повну силу лише за рахунок щільного об'єднання можливостей історичної пам'яті та при застосуванні естетичного чинника сприятливого та цікавого налаштування учнівської глядацької аудиторії до пізнання особливим чином оточуючої старовини. Виникає науково-теоретичне узагальнення, яке комплексно об'єднує промені художнього та педагогічного налаштування на пізнання збереженої краси тих історичних скарбів, видовищна своєрідність яких втілюється у художній творчості сучасних українських майстрів. Саме тому, розкриття дивовижної теми «Київ часів Тараса Шевченка» Дмитром Філатовим є прикладом індивідуальної стилістичної лаконічної вдалої інтерпретації стислого діалогу між минулим та теперішнім.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевченко Т. Г. Поезії у двох томах. – К.: «Веселка», 1988. – Т. 1. – 264 с.
2. Філатов Дмитрій Николаевич. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://arts.in.ua/artists/phil...>
3. Український живопис. – К.: Мистецтво, 1985. – 192 с.
4. Київ в образотворчому мистецтві XII – XX ст. – К.: Мистецтво, 1982. – 335 с.
5. Наукові матеріали II-ї Всеукр. науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічне краєзнавство у підготовці майбутніх вчителів». – Умань: Держ. пед. ун-т. ім. П. Тичини, 2009. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://kraeznavstvo.at.ua/forum/11-2-1>
6. Матіяш В. В. Педагогічне краєзнавство в підготовці майбутніх учителів початкових класів до гуманітаризації навчання: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. В. Матіяш; Південноукр. держ. пед. ун-т. ім. К. Д. Ушинського. – О., 1999. – 19 с.
7. Роменець В. А. Психологія творчості. – К.: Либідь, 2001. – 208 с.